

Mimarlık ve Müsterekleşme Pratikleri

MİMARLIK ALANINDA MÜŞTEREKLEŞME PRATİKLERİ, MİMARLIK KOLEKTİFLERİ VE İNİSİYATİFLERİ İLE BİRLİKTE HEM SÖYLEMSEL HEM DE PRATİK BAĞLAMDA İVME KAZANDI. AYNI DÖNEMSEL ARALIKLARLA, SON YILLARDA FARKLI COĞRAFYALARDA İŞGAL HAREKETLERİNİN ETKİSİ İLE DE ORTAKLAŞAN BU MİNÖR MİMARLIK PRATİKLERİ NE TÜR İŞBİRLİĞİ, DAYANIŞMA FORMLARI, PEDAGOJİLER, HETEROJEN EMEK MODELLERİ ÜRETİYOR? BU TÜR BİR MİMARLIK YAPMA BİÇİMİ, TARİHSEL PERSPEKTİF VE GÜNCEL TARTIŞMALAR İÇİNDE NEREDE DURUYOR?

Pelin Tan

ÜSTTE The Plaza, Al-Fawwar Filistin Mülteci Kampı, Decolonizing Architecture, Campus in Camps, (Kaynak: <http://www.campusincamps.ps/projects/02-the-square> (Resim 1))

SAĞ ÜSTTE Cohstra, (Kaynak: 1.Istanbul Tasarım Bienali, Adhocracy, Istanbul, 2012) (Resim 2)

Mimarlık müsterekleşme pratikleri tartışmasının neresinde yer alıyor?, başka bir mimarlık pratiği mümkün mü?, bağımsız sivil mimarlık grupları farklı mekânsal tasarım ölçeklerini nasıl toplumsallaştırıyor ve müsterekleşme pratiğine nasıl ekleniyorlar?

Mimarlık bilgisi, temsiliyet araçları ve metodolojisi son bir kaç senedir müsterekleşme olarak türkçeye çevirisi yapılan “commons/commoning” pratikleri ile birlikte tartışılmaya başlandı. Bu kuramsal arka plan ve pratiği 20.yüzyıl ekolojik, coğrafya ve sistem karşıtı toplumsal hareketlere dayanan tartışma, mimarlık alanına da eklenildi (ya da mimarlık bu tartışmaya eklenildi). Toplumsal angajmanlı mimarlık pratiği ve tartışmalarında aslında 1960’li yıllardan bu yana ele alınan ve yabancı olmamız; katılımcı tasarım, anti-gentrifikasyon tasarım eylemleri, kentsel mikro-müdahaleler, kolektif tasarım, afekt pedagojisi gibi farklı mekânsal ölçeklerde gerçekleşen tasarım pratikleri ve tartışmaları mevcut. Son yıllarda, neredeyse dünyada her kentte ortaklaşan minör ve mikro mimarlık inisiyatifleri; pedagoji, kent ve araştırma gibi bilgilerin üretildiği farklı mekânlarda aktif olmaya başladı¹.

Mimarlık alanında hem söylemsel düzlemde hem pratikte bu tür inisiyatiflerin, kolektif, grupların ortaya çıkmasının nedenleri arasında şüphesiz mimari nesnenin kendine dolayimli yükseltilmiş referansı ve bağlantılı olarak mimarlık mesleği veya mimarın ana akım mimarlık üretiminde kapitalizmin

her türlü yaşamsal alandaki rolünün yükseltilmesine karşı bir pozisyon almakta yatar. Fakat bir yandan mimarlığın bir toplumsal alanda yer alması, bir kamusal hakikati temsil edebilmesi birçok farklı nedenleri bir araya getirdi. Yeni nesil mimarların son on sene içinde tasarım ve mimarlık bilgisinin, üretiminin ne olduğunu tartışmaya açması, ofislerin ekonomik kriz ve prekaryalaşmadan etkilenmeleri, sosyal medya ve dijital teknolojiler ile kolektif üretim olanaklarının ve mimarlığın kamusal bir hakikat yöntemi haline gelebilmesi, “star mimarlık” kavramının yitip gitmesi, farklı disiplinlerde üretim yapan insanlarla kolektif tasarım yapılabilmesi ve her alanda toplumsal hareketlerin, dayanışma pratiklerinin tasarım ve mimarlığı da içine alması... bu nedenler arasında sayılabilir. Bu bağlamda, müsterekleşme siyaseti ile birlikte mimarlığı tartışmak net bir şekilde etik değerler, insan hakları, toplumsal adalet ile ilişkili sürekli ortaklaşan bir dili, söylemi gerektirir.

Müsterekler

“Müsterekler” siyaseti özellikle işgal hareketleri ile birlikte güçlü bir şekilde mülkiyet, mal, ekonomik araç ya da birikim olarak sahip olduklarımız, dünya üzerinde paylaştıklarımız ya da ürettiklerimiz değil; daha çok, David Harvey gibi birçok kuramcının belirttiği gibi gündelik yaşamla yakından bağlantılı “toplumsal ilişkiler”i yeniden kurmak olarak görülüyor². Siyaset ekonomisti Massimo De Angelis’e göre, “Müsterekler, var olan birçok, çoğunlukla küçük mücadeleyi temel

alıp dile getirilmesine yardımcı olan ve bunların kapitalist toplumu altetme güçlerinin olduğunu bilen yeni bir siyasal söylem oluşturmanın bir aracıdır”³. De Angelis, müştereklerin paylaştığımız şeylerden ibaret olmayıp bir ortaklaşmacılık tarzı olduğunu açıklamak için üç aşama tanımlar: Kaynakların toplanıp bir bireyler topluluğuna ulaştırılması; daha sonra bu topluluğun bir topluluk duygusu oluşturması ya da keşfetmesi ve bunun sonucunda oluşan “ortak varılma” şeklindeki toplumsal süreç. Gıda sosyoloğu ve aktivist Raj Patel de, müşterekleri nasıl tanımladığımızı odaklanır: “Müştereklerin aslını, kaynakları birlikte nasıl yönettiğimiz oluşturur”⁴. Patel’in düşüncesi, yalnızca gıda üretim ve paylaşımının nasıl yönetileceği ile ilgili değildir, gıdayla bağlantılı hareketlerin öteki özgürlükçü hareketlerle ne tür bir dayanışma içinde olması gerektiğini de kapsar. Müşterekleşme pratiğinin aktörlerinin veya topluluğunun genelde homojen olduğuna dair de bir kaniye kapılabiliriz. Müşterekleşme pratiğine karşılık gelen topluluğun kimler olduğu, kimlerin birlikte bir yaşam ve kolektif bir üretimi tercih ettiği sorusu önemlidir ve aynı zamanda da sorunludur. Feminist

“MÜŞTEREKLEŞME PRATIĞINE KARŞILIK GELEN TOPLULUĞUN KİMLER OLDUĞU, KİMLERİN BİRLİKTE BİR YAŞAM VE KOLEKTİF BİR ÜRETİMİ TERCİH ETTİĞİ SORUSU ÖNEMLİDİR VE AYNI ZAMANDA DA SORUNLUDUR”

düşünür Silvia Federici’ye göre müşterekleşme pratikleri birbirine saygı duyan ve birlikte yaşam prensiplerini paylaşan ilişkiler içeren bir topluluk gerektirir. Oysa, bugünlerde topluluk dediğimiz sosyal grup ne homojen ne de toplumsallaşma dediğimiz edim o kadar kolay oluşmuyor. Ortodoks hümanist değerleri bir yana bıraktığımızda; müşterekleşme aslında günümüzde müzakereli ve çatışmalı bir pratiktir. Özellikle kent ve mekân pratikleri temelinde araştırma yapanlar; aslında müşterekleşme pratikleri deneyimleri ile toplumsallaşmanın

yeniden gerçekleştiği ya da topluluk oluştuğunu (co-existence), kentler ve mekânlardaki mücadele ile müşterekleşme siyasetinin gerçekleştiğini savunurlar. Mimar Stavros Stavrides’in belirttiği gibi, müşterekleşme pratiğinde paylaşma eyleminden ya da gerçeğinden çok, önemli olan müzakere zemininin varlığıdır. Bununla birlikte, müştereklerin hak temelinde kavramsallaştırılması, benzerliklere ya da müşterek yönere değil, bilinçli oluşturulmuş ortak bir zeminde buluşabilecek olan insanlar arasındaki farklılıklara odaklanır. Paylaşılanı onaylama zemininden çok, müzakere zeminini oluşturmamız gerekir⁵. Oluşan sosyal ilişkiler ise sürekli değişen ve dönüşen ilişkilerdir.

Mimarlık ve tasarım çerçevesinden baktığımızda müşterekleşme pratikleri, tasarımın ve tasarım bilgisinin oynadığı rol etrafında odaklanıyor. Mimari ve tasarım araçları ile sosyal adalet savunusuna katılmak, kolektif üretim formları, alternatif heterojen ekonomiler yaratmak, destek mimarlığı gibi ufak toplulukların mekânsal hak mücadelesine katkıda bulunmak; sosyal toplulukların birleştiği bu gibi pratikleri oluşturur.

Müşterek ortak mekân ise kamusal/ özel mekân ikiliğinin dışındadır; hem mekânsal hem söylemsel olarak farklıdır. Örneğin kentsel eşikler gibi mahalleler, gecekondu alanları, Gezi Parkı gibi topluluk edimleri ile uzun süreli ya da kısa süreli de olsa sürekli dönüşen mekânlar; kamusal veya özel alan dışında mekânsal deneyim ve kolektivitinin potansiyellerini barındırırlar.

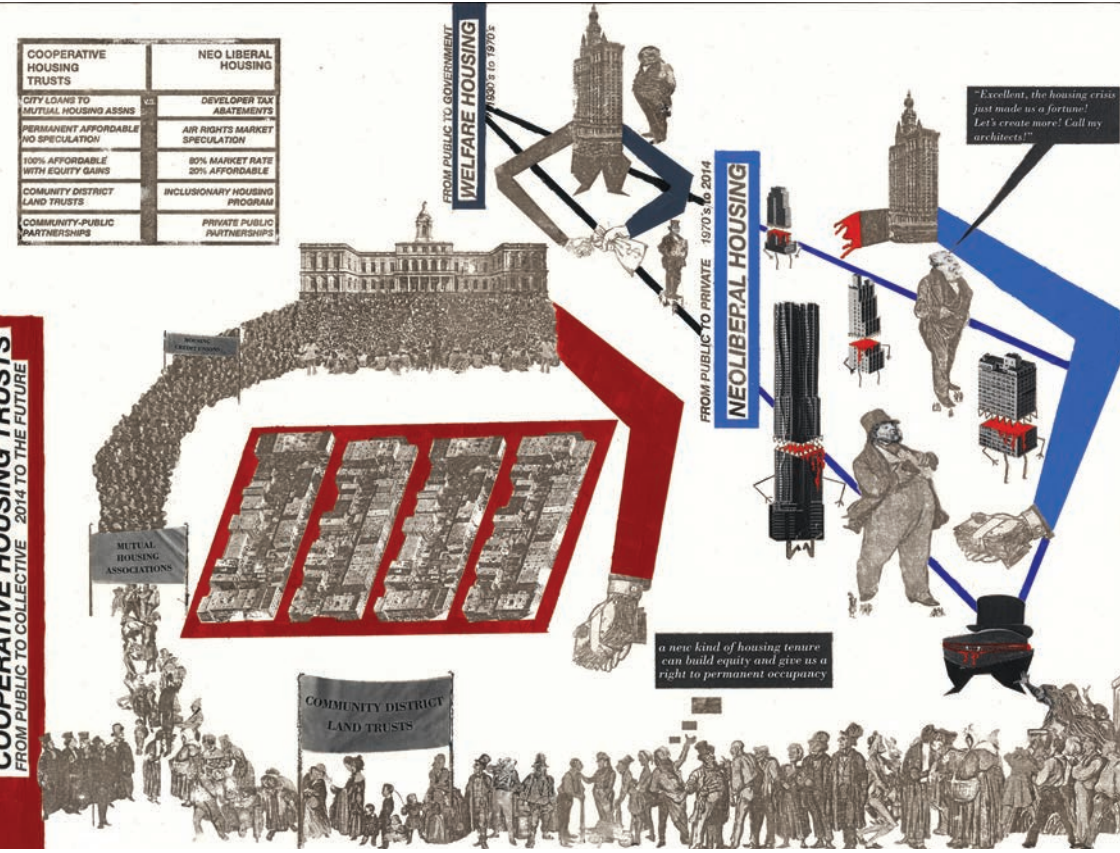
Filistin mülteci kampları gibi “istisna halinin” dönüştüğü eşik mekânlarında çalışan bir grup mimar; Decolonizing Architecture / Sömürgeleştirme

Mimarlığı, Al-Masha kavramını ortaya koyarak “müşterekler”e değil “ortak olan”a gönderme yaparlar: “Al-Masha kavramı, günümüzde ‘ortak olan’ kavramını yeniden düşünebilmemizi sağlayabilir. Bu ortak kullanım biçimi, (toprağı) işlemenin anlamı yeniden tanımlanarak, onu tarımın dışındaki diğer insan etkinliği biçimlerine taşıyarak genişletilebilir mi? Ortak olan, baskıcı rejimlerin, neo-sömürgeciliğin ve tüketim toplumlarının kontrolünden nasıl kurtarılabilir? Ortak kullanımlar, devletin çıkarıcı denetimi ötesinde nasıl harekete geçirilebilir?”⁶. Batı Şeria’da mimarlık uygulamalarını sürdüren bu inisiyatif, Filistinli sığınmacıların müşterekleşme pratikleri üzerinde odaklanırlar ve “kamp” kavramını vatandaş ve kamusal alan - özel alan ikili ayrımı ötesinde potansiyel bir müşterek ortak mekan olarak görürler. Mimarlar, kırsalda yer alan bir kamp olan Al-Fawar’da yaşayanlarla birlikte beş sene süren katılımcı tasarım modeli ile bir kamusal mekân tasarlamışlar. Farklı nesil, kadın-erkek ve mimarlar dâhil olmak üzere pek de ortak olmayan mekânsal kullanımlar çerçevesinde kararlar alarak uzun bir süreçte tasarımı tamamlamışlar. Kullanım ve görünürlüğe dair birçok çatışmanın yaşandığı bu tür bir katılımcı tasarım sürecinde, mimarlar bir aracı rol oynamışlardır. (Resim 1, 2)

Başka Bir Mimarlık

Ölçek meselesi sanırım mimarlık/ tasarım odaklı müşterekleşme pratiklerinde en önemli etkenlerden biridir. Bir mahalle ölçeğinde, o yerleşimin tahliyesine karşı mücadelede yer alarak mahallenin içinde olduğu bir katılımcı tasarım modeli ile ortak

“... MİMARLIK KOLEKTİFLERİNİN VE İNİSYATİFLERİNİN DURDUĞU NOKTA BELKİ DE SÖYLEMSEL KAMUSALLIĞI VE EYLEM KATILIMCILIĞININ SINIRLARINI GENİŞLETMEKTİR”

ÜSTTE Cohstra, (Kaynak: www.cohstra.org)(Resim 3)

ALTTA RAD, (Kaynak: radlab.info) (Resim 4)

SAĞ ÜSTTE Herkes İçin Mimarlık, Ovakent, (Kaynak: herkesicinmimarlik.org) (Resim 5)

SAĞ ALTTA Plankton, Tunceli Ovacik İlçesi, (Kaynak: www.arkiv.com.tr/proje/durak-ovacik/5735) (Resim 6)

alanı kolektif üretmek veya barınma bağlamında konut tasarlamak... ya da bir otobüs durağı. Ölçeğin farklı formlar içermesi, kullanımı, odak kullanıcısının belirgin olması ya da belirsizliği, kullanılan malzemenin/materyalin doğal olması gibi etkenler mimarlık pratiğinde bize müşterekleşmenin

birçok boyutunu gösterir. 1950-60'lı yıllarda, Constant, Otto Frei veya Yona Friedman gibi ütöist mimarlar konut, mekan veya kent ölçeğinde hem post-endüstriyel kapitalistleşme ve normatif anlayışla tasarlanan kent planlamasına karşı eleştirel çerçevede hem de tasarım biçimlerinin sosyal angajman ve katılım ile yapılabilmesi üzerine çalışmışlardır. Diğer yandan Cedric Price veya Giancarlo De Carlo gibi mimarlar, özellikle mimarlık eğitimi ve pedagojisi açısından radikal diyebileceğimiz “yer” odaklı, katılımcı perspektifte projeler ve pratikler geliştirmişlerdir. Farklı bir mimarlık yapma olasılığı üzerine sergi, pedagojik inisiyatifler, Henri Lefebvre ile başlattıkları Spazio dergisi ve sosyal konut/yerleşim projeleri gibi farklı temsiliyet ve ölçeklerde çalışmış olan Giancarlo De Carlo, katılımcı tasarım süreçlerinin analizi ve problemleri üzerine yazmıştır. De Carlo, katılım çeşitleri ve bu tür tasarım süreçlerinde karar verme mekanizmalarını ele almıştır⁷. Temel bir soru olarak gördüğü, “mimarın kamusalılığı nedir?” sorusu mimari ve toplum ilişkisine dair eleştirel bir sorudur: “Mimarların kendisi mi?, Binaları ismarlayan müşteriler mi?, Mimariyi kullanan tüm bireyler mi?”⁸ Günümüz mimarlık ortamında hala sormaya devam ettiğimiz bu sorular, yine de Carlo'nun tanımı ile “eylem içinde katılımcılık” (participation in action) yani yüzleşerek, müzakere ederek katmanlı süreçler ve ölçekler içeren bir pratiği tanımlar. 20.yüzyıldan miras kalan tüm bu sorular ile birlikte, sivil mimarlık kolektiflerinin ve inisiyatiflerinin durduğu nokta belki de söylemsel kamusalılığı ve eylem katılımcılığının sınırlarını genişletmektir. (Resim 2, 3)

Cohabitation Strategies - Cohstra (beraber yaşama stratejileri) 2008 uluslararası ekonomik krizi ile birlikte Rotterdam'da kurulmuş bir mimar inisiyatifi ve dünyadaki çeşitli kentlerde yerel topluluklar ve mahalle ölçeğinde çalışıyorlar⁹. Örneğin, Philadelphia'da bir sanat kurumunun daveti ile göçmenlerin yaşadığı bir mahallede birçok farklı topluluğun bir arada kolektif düşünmeleri ve hareket etmeleri için bir dizi etkinlik ile bir ortak alan üretmişler. Rantı destekleyen kentsel politikalar ve spekülasyon

yerel emlak piyasasının baskısı altında olan bir mahalleyi kent hakkı bağlamında daha etkin hale getirmişler. Kyoto'da aynı yıl kurulmuş benzer bir mimarlık inisiyatifi olan Research for Architecture Domain - RAD gibi. RAD, Japonya'daki büyük ofislerin baskın olması nedeniyle ekonomik krizden sonra 2008'de bir araya gelmiş birkaç mimardan oluşuyor¹⁰. Mahalle ölçeğinde Kyoto'daki eski konutları yaşayanları ile birlikte koruma teknikleri ile iyileştirmeleri ve bir mahalleyi kolektif olarak da etkin hale getirmeleri en önemli devam eden projelerinden biri. Ayrıca yiyecek aktivistleri ve iletişim aktivistleri ile de işbirliği yapan RAD birçok ortak projede destekçidir. Deneysel koruma ile mahalle dayanışmasını bir araya getiren RAD, tıpkı Cohstra grubu gibi sosyal angajmanla tasarım odaklı projeler geliştirmişlerdir. Mimarlık için başka bir "yer" bulma umudu ve mimarlığı yeniden tanımlama ihtiyacı duyan bu inisiyatifler Kent Hakkı, disiplinler ötesi işbirlikleri ve doğal yerel malzemenin kullanımı odaklı ya da geri dönüşümsel malzemeyi tasarımda değerlendirme gibi farklı mimarlık metot ve araştırmaları yapmaya başlamışlardır. Bu araştırma ve metot kullanımlarını içeren eylem araştırması (action research) ve katılımcı tasarım süreçleri ile yeniden mimarlık bilgisinin kolektif olarak üretilmesini ve toplumsallaşmada etkin rolünü öne çıkarmaktadır. Bu iki farklı coğrafyadan ve dönemsel olarak aynı nedenlerle ortaya çıkmış Cohstra ve RAD mimarlık inisiyatifleri sadece halk ya da bir mahallenin yaşayanları ile değil aynı zamanda her türlü farklı aktör ile çalıştıklarını, müzakere ettiklerini belirtirler. Katılımcı tasarım pratiğinde aktörler, mimar ve kullanıcı ilişkisi biçiminde ikili olarak kurulur ve katılımcı tasarım modellerinde aslında yine de aynı hiyerarşiyi korur. Müsterekleşme pratiklerine dayalı kurulan bu tür mimarlık inisiyatiflerinin projeleri yatay ve çoklu aktörler içerse de birçok toplumsal harekette olduğu gibi süreci yöneten aktörler ve yatay örgütlenme sorunlu olabilir. (Resim 4)

Türkiye'deki mimarlık ortamında Herkes İçin Mimarlık inisiyatifi örneği ile birlikte ortaya çıkan birçok genç nesil mimarlık grupları

benzer nedenlerden dolayı mimarlık pratiğini müsterekleşme pratikleri ile geliştirmeye başladılar¹¹. Gezi Direnişi öncesi ve sonrası mahallelerde verilen kentsel hareketlerin ve mücadelelerin etkisi ile birçok genç mimar ve tasarımcı, üniversitelerde aldıkları eğitim ya da ofislerde tasarladıkları mimarlık anlayışları dışında sosyal angajmanlı tasarım ve sivil bağlamda etkin bir aktör olmayı tercih ettiler. Bu gruplardan olan Plankton: "kullanıcıların kendi ihtiyaçları doğrultusunda geliştirdikleri, onlara farklı noktalardan temas edebildikleri tasarımlar ve müdahaleler... mimarlığın imkânlarının ne olabileceği sorusu... daha fazla müdahil olmak... işbirliği..." gibi kuruluşlarının neden, istek ve amaçlarını sıralıyorlar. En öne çıkan projeleri olan, Tunceli'nin Ovacık ilçesinde belediye ve halk ile birlikte bizzat kendilerinin de inşa aşamasında içinde yer aldıkları, tasarladıkları otobüs durağı¹². Tasarım sürecinde kolektif olarak kullanıcı, mimar, ustalar ve belediyenin doğrudan katılımı ile, inşa sürecinde de birlikte yer alarak ve kullanılan malzemenin de yerel duyarlılığı olması tüm süreci bir minör toplumsallaşmaya dönüştürmüş. (Resim 5, 6)

İş ve Prekaryalaşma

2000'li yılların ortalarında finansal bir kriz, mimarlık ofislerinin büyümesi ve emlak piyasası spekülasyonuna karşı meslek tanımını genişletmek, alternatif tasarım süreci ve katılım yolları geliştirmek ve minör müsterekleşme pratiklerinin içinde yer almak isteği ile birçok sivil genç nesil mimarlık

grubunun belirmesine yol açtı. Dünyada farklı kentlerde benzer toplumsal eleştiriler ve ivme kazanan neo-liberal karşıtı küresel hareketlere de eklemlenen genç nesil mimarlar beyaz yakalı emeğinin sömürsü, iş koşulları güvencesizliği ve toplumsallaşma içinde yer alan kırılğan gündelik yaşamları içinden her emek üretim alanında olduğu gibi mimarlık ve tasarım alanını da sorgulamaya başladılar. Diğer yandan, üniversitelerde teknik tasarım odaklı öğrenilen bilgilerle autocad gibi bilgisayar programları karşısında toplumdan ve toplumsal gerçekliklerden kopuk mekân tasarımı yapmak birçok genç mimar emek, kol emeği, gayri-maddi emek gibi iş/emek literatüründe sıkça tartışılan konuları kendi meslek alanlarında tartışmaya başladı. Konuyu, kamusal anlamda sosyal medya araçları ile tartışmaya açan ilk mimarlık sivil inisiyatiflerinden biri New York'dan The Architecture Lobby grubu oldu¹³. Özellikle Twitter gibi sosyal medya aracını kullanarak belli aralıklarla bazı çalışma anket sonuçları yayınlamaya başladılar. Mimarların günde kaç saat çalıştıkları,

SOLDA Architecture Lobby,
(Kaynak: architecture-lobby.org)
(Resim 7)

Fotograf © Charles Giraudet,
(Kaynak: charlesgiraudet.com)
(Resim 8)

ALTTA Emek Tartışmaları
Buluşmaları,
(Kaynak: herkesicinmimarlik.org)

işçileşen tasarımcının ne tür bir aralıkta emeğinin sömürsünün başladığı, hafta sonu kaç saat uydukları gibi basit gündelik sorular organize ettikleri anket ve raporlarının içeriğini oluşturdu. The Architecture Lobby inisiyatifi kendisini mimarlık işçilerinin disiplinleri dâhilinde kamudaki değerlerini savunan ve koruyan bir organizasyon gibi görmekte ve etkinliklerini kamusal forumlar ve eğitim projeleri ile yayacaklarını belirtmekte. Aslında bir nevi mimarlık sendikası benzer bir yapı denebilir.

The Architecture Lobby ya da 2017 senesi başından itibaren Herkes İçin Mimarlık gibi mimarlık inisiyatiflerinin kamusal etkinliklerinin merkezinde emek çeşitleri ve prekaryalaşan tasarımcı yer almakta. Beyaz yakalının emeği, işçileşen tasarımcı, freelance olarak tasarımcının prekaryalaşması sınırındaki koşulları farklı disiplinlerden

insanları davet edip kamusal forumlar düzenlemekteler. Eğitim bağlamında ise yüksek lisans 2014 güz döneminde Mimarlıkta Emek Koşulları, emek ve iş koşulları kuramsal literatür ve pratik projeler ile birlikte ele alındı (Mimari Proje 1 - Yürütücüler: Bülent Tanju & Pelin Tan)¹⁴. Projede yer alan yüksek lisans öğrencileri Mimarlıkta Emek grubu olarak Diyarbakır ve yöresindeki mimar ve tasarımcılar üzerine anket ve alan çalışmaları yaptılar. (Resim 7, 8, 9)

Meslek bağlamında, Mimarlar Odası ve sendikal oluşumların kamusal

etkinlik, yaptırım ve görünürlükleri dışında emek ve iş koşulları konularında farklı şekillerde kamusalıklar oluşturmaya çalışan genç mimar sivil grupların ortaya çıkması aynı zamanda kolektivitinin ve müşterekleşme pratiklerinin getirdiği heterojen ekonomik örgülerin de olasılığını, potansiyelini arttırmıştır.

Sonuç

Herkes İçin Mimarlık inisiyatifi kurucularından Mimar Yelta Kom, Plankton hakkındaki yazısında minör

“...MİMARLIK KOLEKTİFLERİN ORTAYA ÇIKMASI AYNI ZAMANDA KOLEKTİVİTENİN VE MÜŞTEREKLEŞME PRATİKLERİNİN GETİRDİĞİ HETEROJEN EKONOMİK ÖRGÜLERİN DE OLASILIĞINI, POTANSİYELİNİ ARTTIRMİŞTİR”

mimari pratikler içeren kolektiflerin çoğalmasının nedenlerini şöyle belirtiyor: “Sadece politik ya da sosyal dertlenmelerden değil, mesleki bir dertlenme olarak mimarlığın çeşitlenmesi böyle alanlarda oluyor. Müşterekleşen bir pratik olarak mimarlık, kurumsallaşmaya karşı yeni bir dil kuruyor. Bu yeni dili kurarken aynı zamanda mevcut sistemin araçlarını kendi icatlarıyla yeniden ele alıyor, kendi iletişim ve görünürlük kanallarını kullanıyor”¹⁵. İnşa pratiği ve ofis ortamındaki hiyerarşik yapıda kendini tanımlamış ve kurgulamış olan mimarlık mesleği; müşterekler siyaseti içinde kendi bilgi, metot ve temsiliyetini dönüştürebilir mi? Bu çerçevede sivil mimarlık inisiyatifleri veya kolektifleri nasıl bir rol oynayabilirler? Müşterekler

ve yerellik etiği konusunda mekânsal araştırmalar üzerine yazmış olan ekonomist coğrafyacılar J.K.Gibson - Graham; heterojen ekonomik yapıları analiz ederler¹⁶. Kapitalizmde determinist ilişkiler biçiminde analiz ve açıklama yaptığımız birçok mimarlık üretimi ya da piyasa mimarlığı yerine; farklı yerel ekonomiler ve - özellikle mimarlıkta - kol ve tasarım fikirlerine ait emekler, bileşik bir şekilde ilerleyen katmanlı, ilişkiel ekonomiler mevcut.

İşbirliği ve katılım üzerine yöntem veya yolda - süreçte devşirilen yapma etme biçimleri ilişkiel ekonomik mikro yapıları oluşturur. Bu bağlamda dernek, kooperatif, kar-gütmeyen organizasyonel yapılar; inisiyatiflerin, kolektiflerin örgütsel yapılarıdır. Kurumların daveti ile (belediye ve mimarlık fakültesi), proje fonları, proje bütçeleri ya da çoğunlukla maddi karşılıklı olmayan etkinliklerde yer alırlar ve genelde ek bir işte çalışarak inisiyatiflerinde etkinliklerini sürdürürler.

Dayanışma modelleri ve formları üretmek, bu tür kolektiflerin birbirleri ile iletişim ve destek içinde olmaları müşterekleşme pratiğinin en önemli tarafıdır. Atina Ulusal Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde öğretim üyesi ve çevre aktivisti Nicholas Anastasopoulos, Atina'da bağımsız mimarlık gruplara ve dayanışmacı formlara dair yazılarında¹⁷; ekonomik kriz ve Syntagma Meydanı işgalinden sonra ortaya çıkan birçok grubun dayanışmacı Müsterekler (commons) başlığında düzenlenen festival gibi toplantılarda bir araya gelerek deneyim paylaştıklarını aktarır. Kooperativizm, kolektif konut (co-op housing) gibi birlikte kolektif yaşam ve mimarlığın ele alındığı 2016 Venedik Mimarlık Bienali Yunanistan Pavyonu (This is A Co-Op) yayınında, Anastasopoulos; Liminal Mimarlık tanımını yapar: "Çoğunlukla kuralların sınırında hatta ötesinde tezatları ortaya çıkaran bir tür mimarlık pratiği. Bu pratik mimari form değil daha çok sürece odaklanır, kâr ve rant amaçlı değil birey için ve fiziksel bir mekana dönüşen daha çok alternatif ekonomik form, sosyal süreçler ve ilişkilerdir"¹⁸.

2012 yılında İstanbul Tasarım Bienali ile Joseph Grima'nın ana küratörlüğünde gerçekleştirdiğimiz Adhocracy sergisinde birçok ölçekte

farklı ekonomiler, tasarım biçimleri ve toplumsallaşma örnekleri ile üretilmiş uluslararası tasarım gruplarını davet ettik. Çöpten topladıkları malzeme ile nesnelere üreten İspanyol mimarlık grubu Basurama'dan, Şişhane semtinde tasarım ustalarının mahalle ağının hafızasını arşivleyen mimar Aslı Kıyak İngin ve Sanatçı Sevgi Ortaç'ın projeleri gibi farklı kentsel katmanlar ve temsiliet biçimlerini içeren mimarlık ve tasarım projelerini sergiledik¹⁹. Küratörler olarak Atina Onasis Vakfı tarafından davet edildiğimiz sergimizi de yenileyerek "From Making Object to Making the Commons" (Nesneler Yapmaktan Müsterekleri Üretmeye) başlığında doğrudan müşterekleşme pratiği içinde ve çoğunlukla Yunanistan'dan olan mimarlık gruplarını davet ettik. Bu tarz mimarlık ve tasarım sergilerinin paralel pratikleri olan, farklı ölçeklerde ekolojik, katılımcı, söylemsel ve kolektif projeler geliştirmiş projeleri bir araya getirdik²⁰. Ortak atölye ve sunumlara ev sahipliği yapan bu tarz sergiler; aynı zamanda müşterekleşme pratikleri içindeki ikircikli problemleri de hem meslek bağlamında hem de ekonomik yaptırımlar ve sistem karşıtı toplumsal hareketler açısından ortak bir şekilde tartışılmasına yol açmakta.

Mimarlık alanındaki bağımsız sivil grupların ve mimarlık kolektiflerinin; kentsel mekân ve istisna mekânlarını içeren eşik mekânlardaki toplumsal mücadelesi açısından müşterekleşme pratiğine büyük katkısı olduğunu düşünüyorum. Bu gibi grupların, mimarın mesleğini ve eğitimini dönüştürmesi ve Mimarlar Odası gibi sivil resmi yapıların rolünü sorgulaması, mimarlık bilgisinin pedagojik dönüşümüne etki etmesi, mimarlığın üretilmesinde heterojen alternatif ekonomilerin oluşturulması ve en önemlisi ise farklı toplumsallaşma olasılıklarına eklenmesi; farklı mimarlıklar yapma biçimlerini çoğaltacaktır. Müsterekleşme pratiklerinde yatay örgütlenmelerdeki karar verme mekanizmaları, siyasi ve ekonomik baskılar, kolektif kaçış mekânlarının azlığı, herhangi bir alternatif ekonomik yapının neoliberalleşmesi ve ideolojik çatışmalar gibi sorunlar ise kolektif toplumsallaşma süreçlerinde her daim bakidir. ■

Pelin Tan, Doc.Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

DİPNOTLAR

1 Güncel Sanat alanında mekan odaklı ya da farklı sanatçıların bir araya gelerek oluşturdukları kolektifler daha uzun bir deneyim ve tarihe dayanıyor. Sanat kurumlarına hem kurumsallaşma bağlamında karşı çıkış hem de sanatın temsilietini kurumlar dışında kolektif, tabandan ortaklaşan, farklı heterojen sanat üretimlerini içeren, ve eleştirel sanat söylemlerine yer veren sanatçı kolektifleri külliyati hem Türkiye'de hem farklı ülkelerde uzun zamandır var.

2 "Ways of Commoning / Müsterekleşme Pratiği", David Harvey ile söyleşi, New City Reader, söyleşiyi yapanlar: Pelin Tan ve Ayşe Çavdar, Haziran 2012, İstanbul. Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution, David Harvey, Londra: Verso, 2012.

3 An Arhitektür, 2010. "On the commons: A public interview with Massimo De Angelis and Stavros Stavrides," e-flux Journal, 17 Haziran 2010, New York.

4 Patel, R., "The hungry of earth", Radical Philosophy, Sayı 151, Eylül/Ekim 2008, Londra.

5 "Common Space as Threshold Space: Urban Commoning in Struggles to Re-appropriate Public Space", s.9-20, Stavros Stavrides, FOOTPRINT Delft Architecture Theory journal, Delft Üniversitesi: footprint.tudelft.nl/index.php/footprint/article/view/896.

"Housing and the City: Re-Inventing The Urban Commons", s.78 - 84, Stavros Stavrides, Adhocracy Reader, From Making Things to Making the Commons, Adhocracy Athens, Editörler: Ethel Baraona, Cesar Reyes, Pelin Tan, dpr Barcelona, Athens, Onassis Vakfı, 2015.

6 Sandi Hilal, Alessandro Petti and Eyal Weizman / Decolonizing Architecture, Architecture After Revolution, Sternberg Press, 2014.

7 Pelin Tan, "De Carlo'da Mimarlığın Sosyalaşma Rolü ve Eleştirel Katılımcılık Üzerine" Betonart, Güz, 2008, İstanbul, s.80-82.

8 "Architecture's Public", 1970, Giancarlo De Carlo, Benedict Zucchi, Butterworth Architecture, 1992, s.206.

Giancarlo De Carlo, "An Architecture of Participation", Perspecta, Cilt 7, 1980, s.74-79.

9 www.cohstra.org. Kurucular: Lucia Babina, Emiliano Gandolfi, Gabriela Rendón ve Miguel Robles-Durán.

10 radlab.info
www.domusweb.it/en/architecture/2012/11/07/studio-visit-02-research-for-architecture-domain.html

11 herkesicinmimarlik.org

12 www.arxiv.com.tr/proje/durak-ovacik/5735. https://planktonproject.com/hakkında

13 http://architecture-lobby.org

14 Mimarlıkta Emek Koşulları - Mimari Proje 1 - 2014, Güz. Yürütücüler: Bülent Tanju & Pelin Tan, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin. http://laborarchitecture.tumblr.com.

15 "Plankton Project: Merkez Dışı Mimarlıklar", Yelta Kom, İstanbul Art News, s.24-25, Sayı 14, Kasım 2015, İstanbul.

16 JK.Gibson-Graham, The End of Capitalism (As we knew it), Minnesota Press, 2006, Minneapolis.

17 "Share!", Nicholas Anastasopoulos, From Making Things to Making the Commons, Adhocracy Athens, Editörler: Ethel Baraona, Cesar Reyes, Pelin Tan, dpr Barcelona, Athens, Onassis Vakfı, 2015.

18 "Liminal Architecture: Non-traditional roles for the architect and for architecture", Nicholas Anastasopoulos, This is a Co-Op, Yunanistan Pavyonu, Venedik Mimarlık Bienali, 2016, Associations of Greek Architects, Venedik, Atina.

19 http://1tb.iksv.org/adhocracy-exhibition. Çevrimiçi Sergi Kitabı İçin: https://issuu.com/adhocracy_designbiennial

20 http://adhocracy.athens.sgt.gr (Sergi FAD Barcelona Tasarım Kültürü Ödülünü almıştır, 2015, İspanya).